

Refugiats de guerra a Cambrils

Exposició virtual de documents
de l'Arxiu Municipal de Cambrils

**Espais
de la
guerra
civil
a Cambrils**

Produeix:

Col·labora:

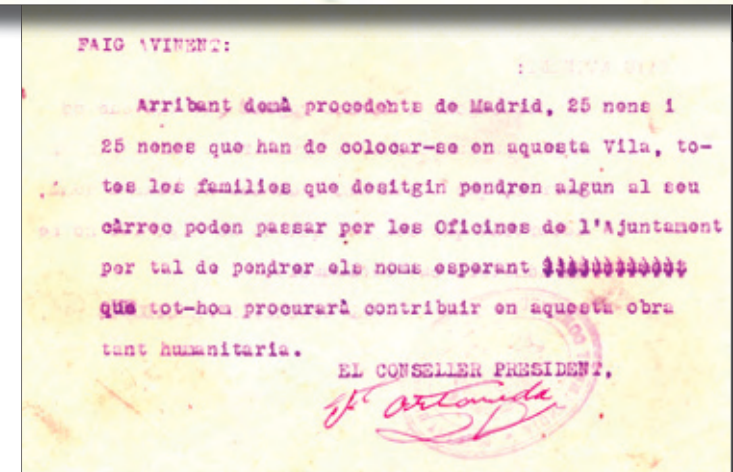
Amb el suport de:

Entre el juliol de 1936 i el desembre de 1938, **molts indrets** del terme municipal de Cambrils van acollir un gran nombre de persones que havien fugit d'altres zones del país afectades per la Guerra Civil.

A la documentació municipal hi consten **937 persones** arribades a Cambrils en diferents onades. Llegint les llistes de refugiats podem relacionar les procedències amb el moment de la seva arribada. **Es corresponen amb l'evolució dels diferents fronts de la guerra:**

- Diferents llocs d'**Andalusia** els primers mesos de la guerra: Villaviciosa, Granada, Málaga...
- **Astúries**, des de la tardor de 1937.
- **Madrid**: un primer grup el 1936 i uns altres a partir de l'abril de 1938.
- **Aragó**: arribada massiva després de la caiguda del front d'Aragó: 102 el març de 1938, 55 l'abril.
- **Euskadi**: uns 10 l'abril de 1938.
- **Comarques de la riba dreta de l'Ebre** (Matarranya, Terra Alta, Baix Ebre, Montsià): 155 el maig de 1938, 47 el juny, 84 el juliol, 22 l'agost, 20 el setembre, 23 l'octubre, 31 el novembre, 4 el desembre.

Dos bans de 1936 amb disposicions per acollir les primeres onades de refugiats. Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ajuntament de Cambrils. Lligall *Bans i edictes*. (1936) Sign. Top. 161.5

El municipi, que en començar la guerra comptava amb una població de menys de 4000 persones, va realitzar un important esforç per acollir aquests refugiats.

«Aquesta gent desplaçada, en llur majoria camperols, feren la seva adaptació aquí amb relativa facilitat. Arriben en carros carregats de pertinences i bestiar; talment sembla l'èxode bíblic en proporcions més petites.»

Josep Maria Vidal Mas, *El llarg camí d'un poble*. Cambrils: Ajuntament, 1990

Es tractava, en la major part dels casos, de **famílies senceres** que arribaven amb les poques pertinences que havien pogut recollir i transportar, de vegades amb mitjans molt precaris i després de llargues travessies. Necessitaven un lloc on acollir-se i mitjans per obtenir aliments. A més, sovint es trobaven en condicions sanitàries força penoses.

«Van vindre una colla de refugiats, de Villaviciosa. Van arribar plens de polls! I me'n recordo que els vem rentar, els vem banyar i el l'ensendemà ja tornaven a tindre polls, tots.»

Rosa Monné Vidal, infermera de l'Hospital de Sang de Cambrils

Alguns tenien familiars o coneguts a Cambrils i en el moment d'arribar ja comptaven amb una casa disposada a acollir-los:

«L'escassetat d'articles de primera necessitat i l'augment dels controls a les carreteres, van fer que Sidonio i la seva esposa prenguessin la decisió de marxar de Madrid cap a una zona més segura i allunyada del front. El destí de la família Pintado va ser la casa familiar que els Riba tenien al número 39 del carrer de les Creus de Cambrils. Pablo Pintado descriu aquell viatge com a dantesc.»

Jordi Moreno, "Sidonio Pintado Arroyo: Història d'un mestre de primera ensenyança". A www.revistacambrils.cat (febrer de 2005).

Molts no tenien cap vincle amb el municipi i l'Ajuntament havia de proporcionar-los un sostre. Se'ls van destinar un seguit de llocs que podeu veure situats al plànol. En alguns casos van ser **cases del nucli antic i de la platja**: cases que havien estat confiscades als seus propietaris, que eren grans, que estaven abandonades o bé que ja anteriorment tenien una finalitat assistencial (com per exemple, l'antic hospital). O, també, cases on els seus propietaris els acollien voluntàriament, responent a les crides municipals.

En molts altres casos es van utilitzar **masos i casetes repartides pel terme** (potser amb la possibilitat de treballar les terres annexes), que en alguns casos oferien unes condicions força precàries, sobretot per passar-hi els mesos d'hivern. Es van usar casetes de vigilància dels carrabiners, xalets, edificis annexos a l'estació del tren, edificis auxiliars del Parc Samà, casetes d'hort, el molí de les Tres Eres...

En vermell, cases i masos on consta que van viure famílies de refugiats durant la guerra. Els barris del Nucli Antic i de la Platja s'han pintat íntegrament de vermell pel gran nombre de cases en què consten.
Font: Lligall *Refugiats de guerra: relacions dels que han fet estades a Cambrils*. Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ajuntament de Cambrils. Sign. Top. 308.1

A finals de desembre de 1938, **546** dels desplaçats que hi havia a Cambrils eren considerats refugiats, és a dir, que **no tenien feina ni mitjans propis per guanyar-se la vida**. A banda de l'ajuda que els poguéu proporcionar la solidaritat dels veïns, l'Ajuntament els lliurava aliments i roba d'abric. Entre la documentació d'aquesta època es troben molts albarans i manaments de pagament de totes aquestes aportacions, en què es detallen les quantitats de patates, ous, llet, arròs, pa...

N.º _____
Cambrils de 20 de Juliol de 1937.

Entrego a Ajuntament de Cambrils

	Pesetas	Cts.
Per 222 litres de llet per als refugiats a 100 ptes el litre im porta	222	
Total		
Recebi <u>Jose Salate</u>		

Albarà de llet adquirida per l'Ajuntament de Cambrils per a repartir-la als refugiats.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ajuntament de Cambrils. Lligall *Departament de Proveïments de l'Ajuntament* (1936-38). Sign. Top. 2388.1

CANTITAT DE CARN A REPARTIR ALS REFUGIATS.

X	Manuela Gasch /	1 terça
X	Nieves X	9 onças
X	Trinitat Fernandez /	6 "
X	Joaquim Suarez X	6 "
X	Joaquim Cuervo /	3 "
X	Carmina Rodriguez /	7 "
X	Olive /	9 "
X	Palma Paulina /	9 "
X	Valentina /	7 "
X	Elisa /	7 "
X	Manuela Badala /	7 "
X	Rogelia /	7 "
X	Aurora /	6 "
X	Angelina /	7 "
X	Carmina Gonzalez	7 "
X	Sagrario X	1 terça
X	Sofia /	6 onças
X	Anita Rodriguez /	9 "
X	Palma /	6 "
X	Josefa /	7 "

Cambrils, 24 de gener de 1938.

PRESSUPOST DEL 1938

Nomen del manament: Assistència Social Refugiats.

Intervenció del Lliurament: 225

CAPITOL 9º ARTICLE 7º EPIGRAF 1

L'ALCALDE Ordenador de pagaments del Pressupost d'aquest Ajuntament al Dipositari dels cabals del mateix.

Documents que acompanyen a aquest lliurament: Factura

Serpeixi's pagar amb els cabals que té en el seu poder la quantitat de cent setanta dues pesetes cinquanta cèntims a Anton Anguera, d'aquesta vila, per sabates i espadenges subministrades a diferents refugiats.

A dalt, manament de pagament de la quantitat que havien costat les espadenyas i sabates que s'havien anat comprant per als refugiats.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ajuntament de Cambrils. Lligall *Comptes municipals*. (1938) Sign. Top. 206

A l'esquerra, llistat de control de les quantitats de carn que es van lliurar als refugiats el 24 de gener de 1938.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ajuntament de Cambrils. Lligall *Bans i edictes*. (1938) Sign. Top. 157.1

Més endavant es va abandonar la provisionalitat inicial i es va intentar normalitzar la situació, tant com era possible. Amb efectes retroactius, la Generalitat de Catalunya va començar a abonar als ajuntaments les quantitats que aquests havien destinat a l'atenció als refugiats.

Una altra de les mesures per a l'acolliment de refugiats va ser proporcionar-los llocs de feina. Molts van ser ocupats en el treball de les finques que l'Ajuntament havia confiscat als grans propietaris i a les institucions eclesiàstiques, com el Parc Samà o la casa de Sant Josep (que funcionava com a Hospital de Sang de Cambrils). També se'ls va donar feina a les bòviles i a la construcció de refugis.

OBRES PÚBLIQUES

Districte Municipal *de Cambrils de Abar* Any del 1938

Setmana del dia 1 a l'agost a la 6 a l'agost

RELACIÓ dels materials invertits durant l'esmentada setmana en la obra construcció de refugis i sepultures

CLASSE DEL MATERIAL						CANTIDAT de m ³ de m ² de m ¹	PREU		IMPORT	
							Num.	Cts.	Num.	Cts.
1	Françesc Bonfill i Bero	paleta	encançat	6	20	-	120	-	X	
2	Antoni Rosello i Bona	pedr		4	15	-	60	-	X	
3	Romance Pori i Tola	pedr		6	15	-	90	-	X	
4	Juan Aparici i Challes	pedr		6	15	-	90	-	X	
5	Bonnet Ferricab i Foug	refugi		6	12	-	72	-	X	
6	Joaquim Reguerdes i Bona			6	12	-	72	-	X	
7	Joaquim Belli i Bona	paleta		6	18	-	108	-	X	
8	Rafael Sanchez i Bona	pedr		4	12	-	48	-	X	
9	Arceles Prats i Bona	pedr		6	15	-	90	-	X	
10	Manuel Alhora i Bona	pedr		4	15	-	60	-	X	
11	Manuel Belli i Bona	pedr		4	15	-	60	-	X	
12	Manuel Belli i Bona	refugi		5	12	-	60	-	X	
13	Damià Babi i Cobi	paleta		6	18	-	108	-	X	
14	Agusti Espuny i Caballé	refugi		5	11	-	55	-	X	
15	Andreu Vergé i Fabregat	id		6	12	-	72	-	X	
16	Jere Chavarría i Garcia	id		6	12	-	72	-	X	
17	Ferr Ferrando i Reguerdes	id		5	12	-	60	-	X	
18	Salvador Lemus Leona	id		6	11	-	66	-	X	
19	Ramon Vidiella i Fla	pedr		5	15	-	75	-	X	
20	Françesc Vilas i Anto	pedr		6	15	-	90	-	X	
21	Enric Ferré i Ripoll	paleta		5	18	-	90	-	X	
22	Agusti Oriol i Bonet	pedr		4	15	-	60	-	X	
23	Juan Vernet i Jena	pedr		6	11	-	66	-	X	
										124320

Llistat de persones a nòmina de l'Ajuntament de Cambrils per a la construcció de refugis i sepultures. Al detall s'aprecia que una bona part eren refugiats.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ajuntament de Cambrils. Lligall Comptes municipals. (1938) Sign. Top. 206

13	Damià Babi i Cobi	paleta
14	Agusti Espuny i Caballé	refugi
15	Andreu Vergé i Fabregat	id
16	Jere Chavarría i Garcia	id
17	Ferr Ferrando i Reguerdes	id
18	Salvador Lemus Leona	id
19	Ramon Vidiella i Fla	pedr
20	Françesc Vilas i Anto	pedr
21	Enric Ferré i Ripoll	paleta
22	Agusti Oriol i Bonet	pedr
23	Juan Vernet i Jena	pedr

Comisaría Municipal
TORTOSA

N.º 177 -

Por la presente se autoriza a *Fran.º Mulet*
Novaro, Ginta Mendiola, Fran.º Mulet
Masini, Ginta Mulet y José Blanche Masini
que dice tener 27 años de edad, y es
vecino del Municipio de Tortosa para tras-
ladarse a *Cambrils*

para asuntos de *finis muni-*
cipalis en calidad de evacuados.

Esta autorización es provisional y se ex-
tiende debido a las circunstancias actuales
que han obligado a la evacuación.

Perelló 22 de Junio de 1938.

EL COMISARIO MUNICIPAL,

PRIMITIU ARNAU CANTO, ALCALDE PRESIDENT
DE PLANES DE MONTSIA.

Cinta Mendiola, el barbero
Rafael Rodriguez Mendiola
Joaquín Rodríguez

CERTIFICO: Que el yoi *Antonio P.*
Rodríguez... Mendiola... 7h. 1938
és donat de baixa de la tarja de ra-
cionament, i perquè pugui donar-se
d'alta en aquest Municipi estenc
el present.

Planes de Montsià 19 d'abril 1938

L'ALCALDE PRESIDENT.

Primitiu Arnau

«Al Mas Negre hi havia refugiats. Naltros hi vam anar al col·legi durant la guerra. Hi havien dos mestres, qu'es retiraven. I quan ja van anar mal dades, doncs van pendre la mula, van enganxar a un carro que tenia allí, van carregar tots los trastos i van anar cap a la frontera»

Carles Massagué Riambau

Passades les primeres setmanes de la guerra, el desplaçament dels refugiats va passar a ser controlat pels diferents Ajuntaments. Abans de marxar obtenien una autorització a la seva població d'origen. Al document de la part superior podeu observar que aquesta autorització els havia de servir per ser donats d'alta en els llistats de racionament de la població de destinació. D'altra banda, el fet que indiquin quin era el municipi on s'adreçaven permet pensar que ja havien hagut algun contacte previ per tal d'assegurar-se l'allotjament.

A l'Arxiu Municipal de Cambrils es conserven dotzenes d'autoritzacions de l'any 1938. La major part corresponen a l'evacuació de les comarques de l'Ebre. Són particularment abundants les que procedeixen de Santa Bàrbara (Ilavors, Planes de Montsià), com aquesta que podeu veure aquí.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ajuntament de Cambrils. Lligall Racionament: relació d'altres i baixes. (1938) Sign. Top. 2388.2

Testimonis:

Carles Massagué Riambau
Rosa Monné Vidal

Publicació digital: 28 de novembre de 2007

**Espais
de la
guerra
civil
a Cambrils**